

Artykuły, Rozprawy

Статьи, Доклады

Stanisław Jedynek

UMCS Lublin

Walerian Murawiov – kosmizm uduchowiony w rzeczywistości sowieckiej

Валериан Муравьев – одухотворённый космизм в советской действительности

Walerian Murawiov należy do najbardziej znaczących reprezentantów rosyjskiej filozofii kosmizmu, ale też należy do filozofów najmniej znanych, nawet w Rosji. Dopiero ostatnio ukazały się pewne jego prace, często drukowane z zachowanych rękopisów¹.

W niniejszym tekście przedstawiono centralne problemy jego filozofii. Są to problemy twórczego działania człowieka w procesie przekształcania świata, refleksje dotyczące utopijnej próby uduchowienia początków bolszewizmu u władzy, analiza podstaw antropologii (wewnętrzna droga człowieka) i wreszcie wybrane kwestie filozofii polityki (poczucie narodowe oraz idea narodowa).

¹ Pracę *Wsieobszczaja proizwoditielnaja matematika* (wydrukowaną w ryskim czasopiśmie „Wsielenskoje dielo” w 1934 r.) przedrukowano w antologii *Russkij Kosmizm*, Moskwa 1993; część aforyzmów, list do Trockiego oraz zachowane rozdziały pracy *Wnutriennyj put* wydrukowano w „Woprosach Filozofii” w 1992 r., nr 1 (wstęp i redakcja G. P. Aksjonowa). Wybrane artykuły o idei narodowej opublikowano w zbiorze *Russkaja ideja, Slawianskij kosmizm i stancija „Mir”*, Kaługa 2000. Ponadto ostatnio podobno wydano w Moskwie wybór pism Murawiowa, do którego jednak nie dotarłem. Z opracowań poza wspomnianym Aksjonowem (który także opracował bibliografię prac Murawiowa oraz hasło o Murawiowie w encyklopedii *Russkaja Filozofija*, Moskwa 1995), trzeba wymienić M. Hagemeistera, który pisał o Murawiowie w książce *Nikołaj Fedorow, Studien zu Leben, Werk und Wirkung*, Munchen 1989 oraz N. G. Bycha, który napisał hasło o Murawiowie do słownika *Russkaja Filozofija* (red. M. A. Maslin), Moskwa 1995.

Walerian Murawiov urodził się w 1885 r. w Moskwie w rodzinie arystokratycznej (ojciec jego był ministrem sprawiedliwości za Mikołaja II). W Paryżu ukończył Szkołę Nauk Politycznych i Społecznych, a następnie pracował w służbie dyplomatycznej w poselstwach w Paryżu, Hadze i Belgradzie. W czasie wojny kierował oddziałem bałkańskim Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

W okresie rewolucji zaczął głosić koncepcję bezpośredniej demokracji, ludowładztwa. Wiele publikuje wówczas w tygodniku „Narodoprawstwo”.

W 1918 r. zaczyna współpracować z tygodnikiem „Utro Rassiji”, opozycyjnym wobec władzy bolszewickiej. Później pismo to wychodziło pod tytułem „Zaria Rassiji”. W maju 1918 r. Murawiov pisał w tym tygodniku, że socjalistyczna władza to po prostu zła burżuazyjna władza i że za wzniosłymi frazesami ukryte są działania niezgodne z głoszonymi ideałami. Niebawem jednak wszelkie pisma opozycyjne zostają zamknięte.

Murawiov postanawia wszakże zostać w kraju i w jakimś stopniu włączyć się w jego życie polityczne. Pracując w komisji badającej doświadczenia wojny w Komisariacie spraw zagranicznych zetknął się z Lwem Trockim i z jego planem tworzenia milicji. Murawiov przygotował kilka listów do Trockiego, z których chyba tylko jeden trafił do adresata.

Wkrótce rozpoczął pracę jako ekspert w sprawie stosunków międzynarodowych. Jednakże pracował na stanowiskach zdecydowanie podrzędnych.

Będąc patriotą Rosji Murawiov tłumaczył sobie straszne spustoszenia kraju wojną światową i wojną domową. To co się stało, stało się. Teraz trzeba tworzyć nowy porządek za pomocą planowej, zorganizowanej pracy. Po raz pierwszy – mawiał – pojawia się możliwość przeprowadzenia eksperymentu – stworzenia jednej organizacji w skali ogromnego kraju. Gdzieś z tyłu pozostała konkurencja rozczłonkowanie życia ekonomicznego. Można, jak sądził, planowanie społeczne zjednoczyć z nauką i nacisk położyć na przeobrażenia typu przyrodniczego, kosmicznego. Jak pisał w liście do innego kosmisty N. A. Sietnickiego: „Można krytykować nasz biurokratyzm, skarżyć się na brak wolności, na Gławlit (komitet ds. literatury) za to, że uniemożliwia nam publikację naszych książek – ale trzeba patrzeć szerzej i dalej i z tego punktu widzenia nie można nie przyznać, że jesteśmy obecnie przy największej w historii świata bohaterkiej próbie zlikwidowania zła starej kultury i budowaniu nowej kultury na prawdziwie produkcyjnych i ogólnoludzkich zasadach”.

Stanowisko Murawiowa nie zmieniło się nawet po jego aresztowaniu i procesie. W lecie 1920 r. rozpoczął się proces tzw. „Taktycznego centrum”. Cały ten proces opierał się na sfigowanych zarzutach i miał charakter „wychowawczy” i odstraszący oponentów (28 podsądnych skazano na śmierć przez rozstrzelanie, następnie ich ułaskawiono, następnie – po kilku miesiącach – zwolniono).

Od 1926 r. do 1929 r. Walerian Murawiov pracował jako sekretarz naukowy Centralnego Instytutu Pracy. W tym czasie przetłumaczył, a także redagował, wiele książek z dziedziny organizacji i produktywności pracy. Wówczas

napisał także obszerne studium *Wsieobszczaja proizwoditielnaja matiematika* do pracy zbiorowej *Trudowiedienije*, przygotowanej przez uczniów twórcy kosmizmu N. A. Fiodorowa w 1923 r. Publikacja tej zbiorówki została zakazana. Praca ukażała się dopiero w 1934 r. w Rydze w czasopiśmie „Wsielenskoje dieło”.

Murawiów w tych latach napisał część wielkiej powieści filozoficznej w dialogach *Sofia* i *Kitowras*, a także filozoficzno-historyczną powieść z życia przedchrześcijańskiego Nowogrodu Ostrów Bujan. Prowadził również filozoficzny notatnik, pisał aforyzmy.

W 1929 r. Murawiów zostaje usunięty z Centralnego Instytutu Pracy – stał się o zatrudnienie na Uniwersytecie Taszkienckim, oferując swoje usługi w charakterze wykładowcy naukowej organizacji pracy. Wkrótce Murawiów został aresztowany i w 1930 r. zesłany na Syberię do Narymu nad Obem. Tu pracował w stacji meteorologicznej. Podobno tutaj zmarł w 1932 r. na tyfus (inna wersja mówi o jego śmierci w łagrze na Sołówkach).

Twórcze działania człowieka w procesie przekształcania świata

Charakterystyczną właściwością współczesnego życia jest według Murawiówa nastawienie twórcze, konstruktywne. Coraz bardziej oczekuje się od ludzi działań pozytywnych, rzeczywiście zmieniających świat. Takie działanie to nie tylko zwykła praca, lecz także walka, bo trzeba przeciwstawić się opornym, ślepych siłom przyrody, aby podporządkować je celom naszego rozumu. Już od dawna ludzkość uzbrojona w zdobywcze nauki i techniki prowadzi tę walkę przeciwko niszczącej mocy żywiołów, niszczących nie tylko dorobek człowieka, ale też samego człowieka. W związku z tym przewodnim hasłem współczesnej działalności produkcyjnej jest całkowite wyzwolenie człowieka od sił zniewalających go wobec przyrody i ustanowienie świadomej władzy nad przyrodą. Przekształcenie praw przyrody w prawa przepisywane jej rozumem oto cel według Murawiówa produkcyjnej działalności związanej z kulturą. Natura powinna przekształcić się w kulturę, w historię.

Szczególnie istotna jest przy tym rola świadomości jako siły, która prowadzi do przekształcenia pierwotnego żywiołu materialnego w kulturę. Dlatego też powstaje problem świadomego działania człowieka, wyrażającego się w pracy umysłowej i w metodach wykorzystywanych w procesie twórczości. Metody te są różne, ale łączy je pewien wspólny schemat: najpierw myśl formułuje sobie obraz, symbol lub znak, a potem podejmuje się samodzielną krytykę i analizę i dochodzi się do stworzenia projektu rzeczywistości, która jest zmieniana przez rozum. Projekt ten stosuje się do danego materiału, który przekształca się w nową zmodyfikowaną rzeczywistość. Murawiów był przekonany, że najbardziej skuteczne są te projekty, które formułowane są maksymalnie ściśle, najlepiej w postaci zmatematyzowanej. Wyrażał on także nadzieję, że matematyzacja

podstaw różnych nauk może doprowadzić do stworzenia jakiegoś uporządkowanego systemu nauk, w których jednolity system praw może być stosowany do bardzo różnorodnych dziedzin nauk, włącznie z naukami społecznymi.

Murawiov uważał, że trzeba dążyć do jedności teorii i praktyki, a także kultury materialnej i duchowej. Jednakże nie zawsze te dwa typy kultury rozwijały się równomiernie i harmonijnie. Niejednokrotnie w twórczości materialnej nie doceniano rolę pracy umysłowej i całej jej symboliki. Z drugiej strony z dawien dawna kultura ma charakter zbyt teoretyczny i symboliczny i lekceważy realne przekształcanie świata, cały proces produkcyjny. Takie wyodrębnienie i oddzielenie pracy fizycznej od umysłowej jest według Murawiova przestarzałe, bo nauka wskazuje na ściśle powiązanie zjawisk fizycznych i psychicznych, dlatego też niemożliwe jest wyraźne odgraniczenie pracy fizycznej od umysłowej.

Przy tym jednostka ludzka nie może być wyodrębniona całkowicie od historyczno-społecznej zbiorowości, w której żyje, to wszelka indywidualna praca jeśli ma być sensowna powinna być według Murawiova wspólną sprawą całej danej grupy. Taka wspólnota może być osiągnięta poprzez zjednoczenie ludzi motywacją irracjonalną (co było najczęstsze w historii), ale można też dążyć do naukowej, racjonalnej organizacji pracy.

Taka organizacja wymaga od świadomości zbiorowej jak pisze Murawiov wypracowania syntezy osiągnięć kulturowych we wszystkich dziedzinach. W tej syntezie powinny być zjednoczone wywody poszczególnych nauk, wyrażających osiągnięcia. „W taki sposób rezultaty, osiągnięte przez poszczególne dziedziny wiedzy, będą zebrane w jedną harmonijną całość. Taka sama praca powinna też być przeprowadzona w stosunku do różnych przejawów sztuki, jaka powinna być zjednoczona w charakterze syntezy jej najlepszych osiągnięć. Potem powinna być dokonana całościowa synteza najnowszych wyników nauki w charakterze jej uogólnień, a także syntezy najcenniejszych osiągnięć artystycznych. Razem wzięte, te produkty nauki i sztuki będą stanowić kulturowy ideał epoki².

Ten ideał powinien być wcielany w życie, aby dążyć do zmiany modelu kultury. Trzeba dążyć zwłaszcza do zmiany natury ludzkiej „...przed nami staje problem bardziej całościowego przekształcenia człowieka i odnowienia, zmiany go jako przyrodzonego typu. Człowiek powinien stać się nie tylko *homo sapiens*, ale prawdziwym panem natury, *homo creator*. To wiąże się z problemem o biologicznym doskonaleniu człowieka, o fizycznym przekształceniu go w bardziej doskonałe i stabilne w sensie vitalności stworzenie. To też wiąże się z potrzebą osobnej sztuki, związanej z udoskonaloną antropologią, z antropotechniką lub nawet antropokreacją³.

Osobno też trzeba zwrócić uwagę – pisze Murawiov – na możliwości techniki zwłaszcza w dziedzinie podboju przestrzeni. Tutaj odkrywają się perspek-

² *Russkij kosmizm*, dz. cyt., s. 201.

³ Tamże, s. 203.

tywy przekształcania natury, aby kiedyś doprowadzić nawet do podporządkowania celom ludzkim czasu!

Naukowa organizacja kultury materialnej i duchowej może doprowadzić w przyszłości do zjednoczenia ludzkości: „Jedność ludzkości, do której zmierzają najlepsze polityczne i społeczne projekty, będzie zapewniona przede wszystkim przez jedność produkcyjnych i przeobrażających celów obejmujących wszystkie dziedziny ludzkiej myśli i aktywności. To przygotuje warunki dla rzeczywistego wykształcenia się i rozwoju nowej kultury, która powinna zastąpić współczesną kulturę zachodnią, stopniowo gasnącą na naszych oczach. Jeśli stara kultura opierała się na dogmacie biologicznego współzawodnictwa, egoistycznej walki jednostki o fizyczną egzystencję, często wbrew interesom innych ludzi i społeczeństwa, to nowa kultura powinna wychodzić od uświadamiania sobie głębszego pierwiastka jako motoru życia – symbiozy lub współpracy żywych istot”⁴.

Murawiov a zaranie ustroju sowieckiego

Murawiov nie był entuzjastą ustroju sowieckiego, ale uważał, że po wojnie światowej i po straszliwej wojnie domowej trzeba kraj postawić na nogi. Stąd jego listy do Trockiego, zachowane w archiwum Murawiova.

Sz szczególnie interesujący jest list drugi, którego pewne tezy zostaną przedstawione poniżej. Bolszewizm, jak pisał Murawiov to coś więcej niż teoria, a jego państwowotwórcza idea to coś więcej niż czysta idea państwowotwórcza. Ta idea jest swoistym teokratyzmem, co nie jest złe. Filozofia powinna być zaangażowana i myśliciele nie powinni być oderwani od życia, lecz powinni stać się działaczami czy nawet prorokami – budowniczymi⁵.

W materialistycznej podstawie światopoglądu bolszewickiego kryje się jednak według Murawiova sprzeczność. Z jednej strony ludzie zachęcani są do realizacji celów materialnej pomyślności, a z drugiej strony wzywa się ich do poświęcenia się dla sprawy, nawet poświęcenia swego życia. Częściowo sprzeczność ta przewyciężana jest przez to, że komuniści postępują wbrew logice i idą w ogień walki ogarnięci rewolucyjnym entuzjazmem.

Aby jednak przewyciężyć tę sprzeczność, która zawisła nad bolszewizmem, Murawiov proponuje realizację szerszego ideału – teokratycznego. Ten ideał ma przewagę nad bolszewickim – pisze Murawiov – bo ogarnia całego człowieka, nie tylko w aspekcie cielesnym, lecz także duchowym. Całą konkretną historię, a nie tylko wyodrębniony schemat ekonomiczny. Taki ogólny ideał pojawił się już w Rosji gdy mnich Filoteusz w posłaniu do Wielkiego Księcia Moskiewskiego Wasyla III chciał uczynić z niego dziedzica Rzymu. Mówi się

⁴ Tamże, s. 209.

⁵ *Woprosy Filosofii*, dz. cyt., s. 98.

dziś ironicznie, że czekaliśmy na Trzeci Rzym a doczekaliśmy się Trzeciej Międzynarodówki. Otóż w formule tej zawiera się głęboki sens i nie tylko negatywny. Można bowiem przeciwstawić Trzeci Rzym Trzeciej Międzynarodówce, ale też można odnajdować pokrewieństwo tych ideałów.

W bolszewizmie bowiem zjednoczyła się rosyjska narodowa historia duchowa i europejski, zachodni socjalizm. Rosjanie szukali w swoich dążeniach religijnych królestwa prawdy, gdzie panuje wieczna sprawiedliwość. Także poprzednicy komunistów jeszcze w średniowieczu przeciwstawiali się instytucjonalnemu kościołowi bogatych i dążyli do realizacji zasad ewangelii. Rosyjska inteligencja po reformach Piotra odeszła niestety od ludu i jego religijności i szukała Królestwa Prawdy w nauce i socjalizmie. W końcu powróciła do Trzeciego Rzymu przez Trzecią Międzynarodówkę. Lenin według Murawiowa okazał się duchowym następcą Filoteusza: „Sądzę jednak, że Trzeci Rzym jest kategorią szerszą i głębszą od Trzeciej Międzynarodówki i że w końcu ją pochłonie. Trzeci Rzym wywodzi się z dołu, od ludu, a Międzynarodówka to tylko odmiana idei o Powszechnej Organizacji, tj. część idei Trzeciego Rzymu. Chcę tu zastrzec się, że mówiąc o Trzecim Rzymie jako o teokratycznym ideale rozumiem go szeroko, uważając, że teokracja obejmuje wszystkie aspekty ludzkiego życia, organizację wszystkich jej przejawów”⁶.

Nawiązując do rozmowy z Trockim o przenikaniu bolszewizmu do Azji Murawiov podkreślał, że szanse nowego ustroju są przede wszystkim w Azji. Azja zresztą jak pisał wcześniej od euroazjatów jest bliższa Rosji niż Europa. Niektórzy – stwierdzał Murawiov – boją się, że w azjatyzmie zatonię kultura rosyjska. Jednakże kultura nie może w niczym utonąć i tylko ci, którzy nie mają zdolności do nowego typu twórczości kurczowo czepiają się starych form: boją się, że zaleje ich to, co ich otacza. Tymczasem socjalizm czy komunizm zawierają jakby w zarodku wiele idei, z których mogą rozwinąć się najbardziej nieoczekiwane koncepcje.

Trzeba też pamiętać – pisał Murawiov, że choć pod względem politycznym Sowiety całkowicie zwyciężyły (jeśli zwycięstwo ma być trwałe) to zmienić całe podglebie życia, aby rzeczywiście zaszedł przewrót we wszystkich stosunkach, we wszystkich przedstawieniach, w całym sposobie życia. W tej dziedzinie zrobiono bardzo mało. Utrudnia to skutecznie wzajemne niezrozumienie ze strony władzy i inteligencji.

Wewnętrzna droga człowieka

Na początku lat dwudziestych XX wieku Murawiov podjął pracę nad studium antropologicznym *Wnutriennyj put*. Praca ta nie została ukończona – została przerwana na trzecim rozdziale.

⁶ Tamże, s. 100.

Podjęta tu jest analiza statusu człowieka. Pierwszy poziom tej analizy życia jednostkowego prowadzi do konkluzji, że wszystko mija, także nasze życie, także my. Jednakże na tym nie można poprzestać i należy podjąć dalszą analizę. „Przede wszystkim nasze życie – pisze Murawiov – to proces powiązania z innymi: Moje ja, którym się szczycę, byłoby niczym, gdyby przed nim nie było historii, z której obficie czerpię, gdyby wokół nie było świata zewnętrznego, działającego w różnorodny sposób”⁷. Istotniejsze jest jednak jeszcze coś innego: człowiek istnieje poprzez działanie, poprzez tworzenie: „W procesie wewnętrznej pracy nie tylko otwieramy dla siebie świat, ale w jeszcze większym stopniu kształtujemy siebie i swoje otoczenie, w sposób realny i rzeczywisty przekształcamy świat”⁸. Na tym jednak nie koniec. Trzeba pamiętać – pisze Murawiov – że wszystko co wielkie zrodziło się z doświadczenia mistycznego. Religijne poszukiwania i religijne odkrycia są u podstawy wszystkich wielkich historycznych nurtów, warunkują wszelkie przeobrażenia kulturowe i wreszcie tworzą wszelkie kultury.

Wielkie i różnorodne są przeżycia ducha, który wszedł na drogę samodoskonalenia. Przed nim otwierają się niewidzialne drzwi tam, gdzie jeszcze niedawno była głucha i ciemna ściana. I gdy te drzwi uchylają się, za nimi rozpościera się niewidziany nigdy dotąd obszar nieskończonych dali, owianych duchem cudownego życia, oświecony promieniami nietutejszych nigdy niegasnących słońc. Ale tamten świat nie jest światem martwego, leniwego spokoju – jest to dziedzina życia i walki. Duch czuje w sobie przyływ nowych sił i siły te poświęcone są wielkiej sprawie – podbojowi tego czarodziejskiego królestwa. Jednakże wielu poszukiwaczy – stwierdza Murawiov – idzie jeszcze dalej. Wchodzą oni w stan wyższej jedności, zjednoczenia z tą jakościowo inną rzeczywistością. Wówczas: „Człowiek duchowo odnowił się, wewnętrznie zmartwychwstał. Ten stan można nazwać drugim narodzeniem, tak jak poprzedzający stan rozpacz i zagubienia może być nazwany przechodzeniem przez śmierć, bo towarzyszy mu poczucie nicości wszystkiego istnienia, a więc śmierci dla świata”⁹.

To odrodzenie, jak pisze Murawiov – w swych aforyzmach jest czymś głębszym i pełniejszym niż twórczość (zresztą zawiera ją w sobie). Odrodzenie ma zresztą różne stopnie – im bardziej się odradzamy, tym bardziej żyjemy. Przy tym każda osobowość rozwija duchowość w swoisty, jej właściwy sposób, czerpiąc z zapasów duchowości właściwych wszystkim. Jak sądził Murawiov (to jest tylko naszkicowane w aforyzmach) wszystko sprowadza się do zadania stworzenia z rozdzielonych osobowości Jednej Najwyższej Osoby: „Najwyższa Osobowość ta stale siebie wskrzesza, dzieli na wiele swoistych oddzielnych osób, które potem znów się jednoczą. Wieczność polega na tym ciągłym rodze-

⁷ Tamże, s. 106.

⁸ Tamże, s. 107.

⁹ Tamże, s. 109.

niu niewyczerpanych bogactw, a nie na statycznym i gnuśnym przebywaniu gdzieś tam. Bóg zamartwychwstaje poprzez wzrost naszego rozumu, poszerzenia się i pogłębienia naszej miłości i zjednoczenia naszych działań we wspólnym przedsięwzięciu. My odtwarzamy w ten sposób pierwiastek boski w naszej świadomości i w naszym rozumie. Z punktu widzenia Boga droga, jaką przechodzimy jest drogą jego własnej twórczości i ubogacenia. Bóg wiecznie ubogaca się i odtwarza się z samego siebie. Wszystko to zachodzi dla nas w czasie, bo czas jest niczym innym jak każdym z tych oddzielnych procesów. Dla Boga czas to wieczność. To tylko my rozrywamy ten stan na przeszłość, terażniejszość i przyszłość¹⁰.

Wybrane zagadnienia filozofii polityki Murawjowa, poczucie narodowe oraz idea narodowa

Podejście narodowe czy też jak pisze Murawjow prawdziwy nacjonalizm nie odrzuca uniwersalizmu, ale się na nim opiera i w nim (zwłaszcza w uniwersalizmie religijnym) ma najgłębsze uzasadnienie.

To podejście narodowe chce ludzi podbić, ale nie siłą oręża, lecz siłą prawdy narodowej. Prawda ta zwraca szczególną uwagę na pewne aspekty prawdy uniwersalnej, zderza się z nimi i z tego dialogu kultur wytwarza się ogólnoludzka kultura.

„Po wojnie i rewolucji – pisze Murawjow – rosyjska prawda narodowa musi być otworzona. I chociaż kraj jest w rozsypce, to pozostały jego fundamenty narodowe, tzn. rosyjskie. Rosyjska idea narodowa ma wyjątkowe znaczenie: Jest ona jedyną cementującą siłą, wiążącą politycznie i ekonomicznie rozproszonych Rosjan.

Idea o tym, że Rosja była, jest i będzie – oto wszystko, co zostało z dawnej naszej Ojczyzny – i od siły tej idei w naszych duszach zależy nasza przyszłość już nawet nie jako wielkiego narodu, lecz po prostu niepodległego narodu¹¹.

Tę twórczą ideę narodową, stwierdzał Murawjow, nie można u nikogo pożyczać. Na czym ona polega? Otóż: „jest to idea serca. Idea postrzegająca serca. Serca postrzegającego w sposób wolny i przedmiotowy; i przekazującego swoje widzenie woli – dla działania i myśli – dla samoświadomości i ekspresji. Oto główne źródło rosyjskiej wiary i rosyjskiej kultury¹². Tak więc rosyjska idea to idea serca i według niej najważniejsza w życiu jest miłość i także to wszystko co przez miłość jest tworzone. Idea ta, podkreśla Murawjow, wyraża się w rosyjskim Kościele, który jest zasadniczo inny od katolicyzmu i judaizmu

¹⁰ Tamże, s. 114.

¹¹ *Russkaja ideja*, dz. cyt., s. 196.

¹² Tamże, s. 198.

(dogmaty, reguły, władza), od protestantyzmu (spekulacje, aby wyjaśniać prawdy), od religii pierwotnych (strach pobudzający wyobraźnię).

Tworząc własną specyfikę religijną i narodową nie trzeba przyjmować duchowej kultury od obcych ani też ich naśladować. Mamy – pisze Murawiov – stworzyć swoje wartości, po swojemu, po rusku. U innych jest inna wiara, inna krew, inna natura, inna historia. „Kiedy potrafiemy przewyciężyć nasze narodowe niedostatki – czystym sumieniem, modlitwą, pracą i przez wychowanie – wtedy nasze wartości rozkwitną tak, że nikt nie zechce wartości cudzych ani o nich nie będzie myślał. Tak np. wszelkie próby zapożyczenia od katolików ich wolicjonalnej i racjonalistycznej kultury, okazały się dla nas beznadziejne (...). Rosyjskie prawosławie (...) powinno wytworzyć wschodnią prawosławną dyscyplinę woli i organizacji”¹³.

Murawiov pisze też o specyfice rosyjskiej sztuki, nauki, prawa itd. Te jego koncepcje budzą dzisiaj pewne zainteresowanie w środowiskach intelektualnych Rosji, ale też w pewnym stopniu wpłynęły na antyzachodnie tendencje stalinizmu. Np. fragment takiej oto refleksji Murawiowa: „Rosyjska nauka nie może naśladować zachodniej uczoneści ani w dziedzinie badań, ani w dziedzinie światopoglądowej. Powinna ona wypracować swój odbiór świata, swój sposób badania”¹⁴. Murawiov wprawdzie dodaje, że to nie znaczy, że wszystkich nie obowiązuje jedna ogólnoludzka logika lub też, że dla nauki może być jakiś inny cel oprócz prawdy przedmiotowej.

Валеріан Муравьёв (1885–1932 является одним из наиболее значительных представителей русской философии космизма.. Он был недавно открыт в истории русской философии. В течение последних десяти лет были опубликованы его работы, изданные на основе сохранившихся рукописей.

В предлагаемом тексте автор представляет философию созидания Муравьёва, его философскую антропологию, а также избранные вопросы его политической философии (наряду с его народной идеей).

Valerian Muraviov (1885–1932) is one of the most significant representatives of Russian philosophy of cosmism. He has been lately discovered in Russian history of philosophy. In last decade one took the trouble to publish his works using his remained manuscripts.

In this text the author presents Muraviov's: philosophy of creation, philosophical anthropology and selected problems of political philosophy (also his national idea).

¹³ Tamże, s. 199.

¹⁴ Tamże.